

on the study and analysis of the legislative scope. For the 50's and early 60's there were typical searches for the restructuring of curricula of the comprehensive school which were based on the eight and ten years of school study. During this period the considerable attention was paid to labor and productive teaching children. Activities carried out to fortification the material base of school and pupils of the senior classes for the production of teaching and practical training according to the selected occupations. It was introduced socially useful work of students in agricultural production. It was shown the formation of eleven years of schooling. Accented on preparing students to obtain only such professions necessary for national economy based on the capabilities of the school material-technical base. It was limited the choice of students professions. In 1977 began to organize labor training and professional orientation of schoolchildren, taking into account possibilities of attracting to the work of the nearest enterprises, collective farms and State farms, and also increased in 9-10 classes time for work training from 2 to 4 hours per week. Curricula adjustment took place before 1980, creation and finding of a new level of school education until 1982. Introduction of the school's typical curricula was aimed at ensuring the unity of polytechnic knowledge and the practical participation of students in productive work. This period was characterized by the fact that graduates of high school had to acquire knowledge of the science basics and work skills to work in the national economy and get closer to the chosen profession.

Key words: labor and production training, career guidance, educational process, material and technical base, curriculum.

УДК 378.046-21.68:331.101-051

Кузьменко Ю. В.*

ПРОФЕСОРСЬКО-ВИКЛАДАЦЬКИЙ СКЛАД ПЕДАГОГІЧНИХ ІНСТИТУТІВ УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТ.)

У статті проаналізовано архівні джерела щодо забезпечення професорсько-викладацьким персоналом педагогічних інститутів України в 50-90-х роках ХХ століття. Акцентовано увагу на тому, що важливим ресурсом будь-якого навчального закладу є його кадрове забезпечення, оскільки це є одним із чинників нарощення освітнього рівня його випускників. Наведено статистичну інформацію з чисельності науково-педагогічного персоналу та якісного складу кадрів педагогічних вишів на території радянської України. Розглянуто вимоги щодо складання звітів у контексті кадрового забезпечення кафедр та інститутів радянського періоду. Окреслено специфіку можливостей навчання в аспірантурі та докторантурі у період, який досліджувався.

Ключові слова: звіти педагогічних інститутів, професорсько-викладацький склад, кадрове забезпечення, чисельність науково-педагогічного персоналу.

На сьогодні свого нового звучання й важливості набувають історико-педагогічні дослідження, оскільки пошук шляхів реформування вітчизняної системи освіти не можливий без урахування помилок і екстраполяції позитивного конструктивного досвіду минулого в практику роботи сучасних навчальних закладів. Сучасні реформації у вищій школі пов'язані також з управлінням персоналом ВНЗ, тому в дослідженні нами було зроблено історичний екскурс щодо якісної характеристики кадрового складу педагогічних вишів на території радянської України.

Безперечно, один із важливих ресурсів будь-якого навчального закладу є його кадрове забезпечення. Як влучно зауважують Б. Громовик і С. Терещук, «Якість освітнього процесу у вищих навчальних закладах забезпечується кваліфікованим професорсько-викладацьким персоналом, сучасною матеріальною базою, належним методичним забезпеченням і змістовною навчальною літературою» [3, с. 16].

Питання становлення та розвитку системи вітчизняної освіти в історико-педагогічному ракурсі було розкрито в дослідженнях Л. Березівської, О. Валецького, А. Вихруща, О. Дубасенюк, О. Глузмана, І. Жорової, А. Зубка, М. Євтуха, Т. Завгородньої,

*© Кузьменко Ю. В.

Н. Калініченко, С. Крисюка, А. Кузьмінського, О. Лавриненка, В. Лугового, В. Майбороди, Г. Мешко, В. Огнев'юка, О. Савченко, С. Сапожнікова, В. Сидоренко, С. Сисоєвої, Н. Слюсаренко, Д. Тхоржевського, Л. Хоружой, О. Янкович та ін. Разом із тим аналіз праць з проблеми кадрового забезпечення вишів засвідчив, що наукові розвідки вчених не вичерпали проблеми дослідження, зокрема залишаються маловідомими відповідні архівні документи, чим підтверджується своєчасність та актуальність цієї статті.

Мета статті – висвітлити питання забезпечення професорсько-викладацьким персоналом педагогічних інститутів України в 50-90-х роках ХХ століття.

Характеризуючи чисельність викладацького корпусу педагогічних вишів на території радянської України в досліджуваній відрізок часу, не можна обійти увагою таку важливу особливість радянського періоду, як постійний контроль з боку компартії за роботою всіх навчальних закладів. Специфіка полягала в тому, що «Партійні комітети створювали комісії з перевірки і здійснення практичної допомоги педвузам і педучилищам, відділам народної освіти і школам, первинним парторганізаціям» [4]. Партійні організації на усіх рівнях здійснювали посилені і систематичний контроль за виконанням наказів, постанов, ідейно-теоретичним змістом і методичним рівнем навчальних занять, якісним складом кадрового забезпечення навчальних закладів. Так, кафедри інституту кожного року готували звіт, де було представлено чисельність науково-педагогічного персоналу, його кваліфікаційну та вікову структуру, членство в партії. Як приклад, у таблиці 1 наведено фрагмент такого звіту про роботу кафедри загальнотехнічних дисциплін (ЗТД) Херсонського педагогічного інституту ім. Н. К. Крупської в 1986-87 н.р. [1, арк. 9].

Таблиця 1

Викладацький склад кафедри ЗТД

Всього викладачів	Науково-педагогіч. кваліфікація			члени КПСС	Віковий склад			
	док. наук	канд. наук, доцентів	без наукових ступ. і звань		До 40 років	Від 40 до 50 років	Від 50 до 60 років	Більше 60 років
11	0	6	5	3	4	6	1	0

Окрім того, вимагалось збирати ці данні та складати подібні звіти й за п'ять років. Наведемо відповідний фрагмент архівного документу «Звіт кафедри механізації сільського господарства за 5 років (1983-1988 рр.) Херсонського педагогічного інституту ім. Н. К. Крупської»: «у період організації кадровий склад кафедри був представлений 5 викладачами, в тому числі: 4 кандидата технічних наук. На перше вересня 1988 року кафедра представлена 10 викладачами, у тому числі 6 кандидатами технічних наук. Всього на кафедрі разом з навчально-допоміжним персоналом працює 18 чоловік, з них 8 – члени КПСС» [2, арк. 12].

Ці звіти узагальнювалися, і керівництво навчального закладу готувало річний та п'ятирічний звіт інституту. Міністерство освіти УРСР у свою чергу за цими показниками проводило розрахунки загальної кількості викладачів у вишах, слідувало за якісним складом професорсько-викладацького персоналу, здійснювало моніторинг кадрового забезпечення інститутів. Так, у 1953/54 н.р. у вишах працювало 15347 науково-педагогічних працівників, з яких 783 осіб мали науковий ступінь доктора наук і 5010 осіб – кандидата наук [5, с. 3]. 1958 року в педінститутах кількість викладачів із науковими ступенями і званнями зросла до 28,9 %. З усієї кількості науково-педагогічних 13548 осіб були доктори та кандидати наук, з яких 66 % працювало у вишах [6, с. 625]. 1960 року кількість наукових працівників, які працювали в педагогічній галузі, складала 4 % (1899 осіб) від загальної кількості наукових працівників (46657 осіб), з яких на посадах

штатних працівників і за сумісництвом у вишах Української РСР працювали 1644 доктори наук, професори [8, с. 98].

Аналіз низки архівних документів, а саме зведених звітів педагогічних інститутів за період 1961-1969 рр., дає підстави стверджувати, що доцентів і професорів у педінститутах було менше ніж 30 % [9-14]. Узагальнена інформація щодо кількісних та якісних показників професорсько-викладацького персоналу педагогічних інститутів у 60-х роках ХХ століття представлена у таблиці 2.

Таблиця 2

Професорсько-викладацький персонал педагогічних інститутів (1961-1969 рр.)

Посада	Всього	Докторів наук	Кандидатів наук	Штатне сумісництво	Працюючих на умовах погодинної оплати праці
1	2	3	4	5	6
1961-62 н.р.					
1. Завідувачі кафедр:	330	8	232	1	1
Професорів	10	7	1	-	-
Доцентів	188	1	185	1	1
Без вчених звань	132	-	52	-	-
2. У складі кафедри:					
Професорів	10	7	2	4,5	1
Доцентів	354	1	336	6	21
Асистентів	588	-	6	9,5	35
Старших викладачів	984	-	202	6	57
Викладачів	575	-	4	17	389
1963-64 н.р.					
1. Завідувачі кафедр:	395	12	274	3	3
Професорів	18	11	4	2	-
Доцентів	222	1	217	1	3
Без вчених звань	155	-	53	-	-
2. У складі кафедри:					
Професорів	15	9	5	5	1
Доцентів	443	1	421	2	28
Асистентів	932,5	-	7	-	28
Старших викладачів	1215	-	198	3	21
Викладачів	1009,5	-	4	5	718/30
Наук. співробітників	4	-	4	-	-
1964-1965 н.р.					
1. Завідувачі кафедр:	399	15	278	2	3
Професорів	24	13	10	1	-
Доцентів	226	2	214	1	2
Без вчених звань	149	-	54	-	1
2. У складі кафедри:					
Професорів	15	10	5	4	2
Доцентів	514	1	489	6	28
Асистентів	933,5	-	7	-	65
Старших викладачів	1248	-	172	5	14
Викладачів	1095,5	-	2	60	953
1965-1966 н.р.					
1. Завідувачі кафедр:	429	19	299	2	2
Професорів	18	15	2	1	-
Доцентів	260	4	246	1	2
Без вчених звань	151	-	151	-	-

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6
1. Завідувачі кафедр:	429	19	299	2	2
Професорів	18	15	2	1	-
Доцентів	260	4	246	1	2
Без вчених звань	151	-	151	-	-
2. У складі кафедри:	18	10	7	5	1
Професорів	517	-	499	8	23
Доцентів	978	-	4	2	84
Асистентів	1418	-	234	4	6
Старших викладачів	1154	-	6	8	1175
Викладачів	2	-	4	-	-
Наук. співробітників					
1966-1967 н.р.					
1. Завідувачі кафедр:	437	19	302	2	3
Професорів	24	18	4	2	-
Доцентів	270	1	259	-	3
Без вчених звань	143	-	39	-	-
2. У складі кафедри:					
Професорів	12	7	3	6	2
Доцентів	561	2	539	7	26
Асистентів	914	-	8	1	75
Старших викладачів	1485	-	241	7	8
Викладачів	1066	-	7	4	1062
Наук. співробітників	1	-	1	-	-
1967-1968 н.р.					
1. Завідувачі кафедр:	446	22	311	-	2
Професорів	27	20	5	-	-
Доцентів	285	2	270	-	2
Без вчених звань	134	-	36	-	-
2. У складі кафедри:					
Професорів	17	13	4	7	2
Доцентів	609	-	594	3	34
Асистентів	874	-	8	-	73
Старших викладачів	1531	-	268	8	5
Викладачів	1121	-	8	11	1229
1968-1969 н.р.					
1. Завідувачі кафедр:	459	25	323	1	4
Професорів	31	22	8	1	1
Доцентів	301	3	289	-	3
Без вчених звань	127	-	26	-	-
2. У складі кафедри:					
Професорів	13	10	3	8	-
Доцентів	650	5	625	4	23
Асистентів	817	-	12	-	88
Старших викладачів	1573	-	255	5	6
Викладачів	1035	-	11	28	1177

Оскільки рівень освітньої складової випускників залежав від кваліфікації та спеціальної фахової підготовки науково-педагогічних кадрів цих закладів, то комплектування професорсько-викладацького складу здійснювалося також і за рахунок наукових співробітників з інших вишів, різнопрофільних фахівців

з виробничої сфери та педагогів з передовим досвідом із шкільної системи. Слід зауважити, що в інших галузях народного господарства сумісництво не дозволялося, проте в законодавстві 1959 року як виняток дозволялося «педагогічну роботу в інших навчальних закладах особам професорсько-викладацького складу, що мають вчені звання чи ступені... Залучені в інтересах покращення процесу до педагогічної роботи у вищих навчальних закладах крупні фахівці, що працюють у промисловості, сільському господарстві, на транспорті, в науково-дослідних інститутах та інших закладах і організаціях» [7, с. 471]. Таким чином, можемо констатувати, що в радянський період вже в 60-х роках у вищих викладацький корпус складався з основного (штатного) персоналу на повній ставці, персоналу, зараховуваного на умовах штатного сумісництва, та персоналу, що працював на умовах погодинної оплати праці.

На підтвердження нашого висновку з архівних джерел наводимо такі данні: 1983 року в педагогічних інститутах працювало:

- за основним місцем роботи (штатний персонал) професорів – 58 (з них доктори наук – 41), доцентів – 1695 (з них 1661 кандидат наук), асистентів – 1527, старших викладачів – 1802, викладачів – 1658;
- зарахованих на умовах штатного сумісництва: професорів – 6, доцентів – 11, асистентів – 7, старших викладачів – 16, викладачів – 23;
- працюючих на умові погодинної оплати праці: професорів – 22, доцентів – 100, асистентів – 120, старших викладачів – 4, викладачів – 1609 [16, арк. 47].

Завдання забезпечити потрібну якість професорсько-викладацького та наукового персоналу ставилося перед усіма навчальними закладами країни. Кожного року викладачі підвищували свій рівень педагогічної та наукової кваліфікації через такі заходи, як участь у науково-практичних та науково-методичних семінарах, конференціях, круглих столах різних рівнів (кафедральні, інститутські, обласні, республіканські), відвідування відкритих лекційних і семінарських занять колег, підготовка до друку монографій та навчально-методичної літератури, написання кандидатських і докторських дисертацій, проведення різних фахових досліджень, проходження стажування в інших педагогічних вищах тощо. Кожна кафедра звітувала з цього напрямку роботи перед ректоратом, а вони – перед міністерством.

З метою зміцнення кафедр висококваліфікованими викладачами вимагалось від вищів складати перспективні плани підготовки науково-педагогічних кадрів через аспірантуру. Проте варто зазначити, що лише в 9 українських інститутах Міністерства освіти була відкрита аспірантура, а саме в Ворошиловградському, Запорізькому, Одеському, Харківському, Черкаському педінститутах, Київському педінституті ім. Горького, Київському педінституті іноземних мов, Науково-дослідному інституті психології та Науково-дослідному інституті педагогіки [15, арк. 15]. Щодо навчання в докторантурі, то воно було можливе лише в провідних російських вищах. Туди за направленням, що надавалося керівництвом країни в Москві, їхали навчатися й українські науковці.

Підводячи підсумки зауважимо, що питання забезпечення професорсько-викладацьким персоналом освітніх установ в українській республіці в 50-90-х роках ХХ століття було пріоритетним. У радянську добу був жорсткий контроль за кадровим забезпеченням вищів із боку керівництва СРСР. Проте такі кроки, як складання перспективних планів підготовки науково-педагогічних кадрів через аспірантуру, таблиці викладацького складу кафедр та інститутів, мали формальні підходи і швидкому нарощенню наукового потенціалу не сприяли. Також гальмував цей процес і той факт, що незначний відсоток українських інститутів мали право навчати аспірантів. Ще гірша ситуація була з докторантурою: вона діяла лише в провідних російських вищах.

Перспективу подальшого дослідження пов'язуємо з аналізом статистичних даних про підготовку й підвищення кваліфікації працівників освітньої галузі на території України в період радянської доби.

Література:

1. Архів Херсонського державного університету, м. Херсон. Ф Р469. Херсонский государственный педагогический институт им. Н. К. Крупской, оп. 7, дело 649. План и отчет о работе за 1986/87 уч. год. – 21 арк.
2. Архів Херсонського державного університету, м. Херсон. Ф Р469. Херсонский государственный педагогический институт им. Н. К. Крупской, оп. 7, дело 814. Отчет кафедры механизации сельського хозяйства за 5 лет (1983-1988 гг.). – 98 арк.
3. Громовик Б. П. До питання забезпечення навчальною літературою профільної дисципліни організаційно-економічного спрямування / Б. П. Громовик, С. І. Терещук // Пріоритети організаційно-економічної науки та освіти у розвитку вітчизняної фармації : матеріали наук.-практ. конф. – Харків : Вид-во НфаУ, 2005. – С. 16-18.
4. Козлов В. А. Деятельность партийных организаций Урала по подготовке и воспитанию учительских кадров в 1946-1958 гг. (на материалах партийных организаций Пермской, Свердловской и Челябинской областей) : автореф. дисс. ... канд. истор. наук : 07.00.01 / Владимир Александрович Козлов. – Свердловск, 1984 [Электронный ресурс] / Научная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com/content/deyatelnost-partiinykh-organizatsii-urala-po-podgotovke-i-vospitaniyu-uchitelskikh-kadrov-v-#ixzz3rT2DhE92>. – Загол. с экрана.
5. Любченко О. Вищі навчальні заклади України перед навчальним роком / О. Любченко // Радянська Україна. – 1954. – 6 липня. – С. 1-3.
6. Народне господарство Української РСР в 1959 році. Статистичний щорічник. – К. : Державне статистичне видавництво, 1960. – 1423 с.
7. Народное образование СССР. Общеобразовательная школа. Сборник документов. 1917-1973 гг. / [А. А. Абакумов, Н. П. Кузин, Ф. И. Пузырев, Л. Ф. Литвинов]. – М. : Педагогика, 1974. – 560 с.
8. Підготовка науково-педагогічних кадрів у системі післядипломної педагогічної освіти: зміст, організаційні форми, технології : наук. посіб. / авт. кол. Є. Р.Чернишова, Н. В.Гузій, В. П. Ляхоцький [та ін.] ; за наук. ред. Є. Р.Чернишової. – К. : ДВНЗ «Ун-т менеджменту освіти» НАПН України, 2014. – 318 с.
9. Центральний державний архів вищих органів України та управління України (ЦДАВО України), ф. 166 Документи міжвідомчих установ, оп. 15, спр. 3324. Зведений звіт педагогічних інститутів на початок 1961-1962 н/рік форма № 3-НК. – 79 арк.
10. ЦДАВО України, ф. 166 Документи міжвідомчих установ, оп. 15, спр. 4089. Зведений звіт педагогічних інститутів на початок 1963-1964 навчального року, форма № 3-НК. – 74 арк.
11. ЦДАВО України, ф. 166 Документи міжвідомчих установ, оп. 15, спр. 4788. Зведений звіт педагогічних інститутів на початок 1964-1965 навчального року, форма № 3-НК. – 75 арк.
12. ЦДАВО України, ф. 166 Документи міжвідомчих установ, оп. 15, спр. 5566. Річний звіт про роботу педагогічних інститутів УРСР за 1966-1967 н/рік. – 105 арк.
13. ЦДАВО України, ф. 166 Документи міжвідомчих установ, оп. 15, спр. 6659. Зведений звіт педагогічних інститутів на початок 1967-1968 н/року, Ф – 3-НК.– 65 арк.
14. ЦДАВО України, ф. 166 Документи міжвідомчих установ, оп. 15, спр. 7160. Зведений звіт педагогічних інститутів на початок 1968-1969 н/року, Ф – 3-НК.– 42 арк.
15. ЦДАВО України, ф. 166 Документи міжвідомчих установ, оп. 15, спр. 9112. Зведені статистичні звіти Міністерства освіти УРСР за 1981 рік. – 87 арк.
16. ЦДАВО України, ф. 166 Документи міжвідомчих установ, оп. 15, спр. 9186. Зведені статистичні звіти Міністерства освіти УРСР за 1983 рік. – Арк. 47.

Кузьменко Ю. В.

**ПРОФЕССОРСКО-ПРЕПОДАВАТЕЛЬСКИЙ СОСТАВ
ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИНСТИТУТОВ УКРАИНЫ (ВТОРАЯ ПОЛОВИНА XX В.)**

В статье проанализированы архивные данные по обеспечению профессорско-преподавательским персоналом педагогических институтов Украины в 50-90-х годах XX века. Акцентируется внимание на том, что важным ресурсом любого учебного заведения является его кадровое обеспечение, поскольку является одним из факторов наращивания уровня образования его выпускников. Представлены статистические данные по численности научно-педагогического персонала и качественного состава кадров педагогических вузов на территории Советской Украины. Рассмотрены требования по составлению отчетов в контексте кадрового

обеспечения кафедр и институтов советского периода. Определена специфика возможностей обучения в аспирантуре и докторантуре в исследуемый отрезок времени.

Ключевые слова: отчеты педагогических институтов, профессорско-преподавательский состав, кадровое обеспечение, численность научно-педагогического персонала.

Kuzmenko Iul. V.

PROFESSORIAL AND TEACHING STAFF OF PEDAGOGICAL INSTITUTES
OF UKRAINE (50-90S OF THE 20TH CENTURY)

The article analyzes the archival sources concerning staffing of Pedagogical institutes of Ukraine in the 50-90s of the 20th century. The emphasis is focused on the fact that the important resource of any educational institution is its staffing since it is one of the factors contributing to the educational level of its graduates. The statistical data of the number of scientific and pedagogical staff and the qualitative staffing of Pedagogical institutes on the territory of the Soviet Ukraine are presented. The requirements for reporting in the context of staffing of departments and institutes of Soviet period are examined. Specificity of postgraduate and doctoral training opportunities during this period is outlined.

It was clarified that the issue of professorial and teaching staffing of the educational institutions in the Ukrainian Republic in the 50-90s of the 20th century was first priority. During the Soviet era there was a tight control over the staffing of higher educational institutions by the leadership of the USSR. But such steps as making perspective plans for the preparation of scientific and pedagogical staff through post-graduate school, as well as making tables of the teaching staff of the departments and institutes, had formal approaches which didn't promote rapid growth of scientific potential. This process was also slowed down by the fact that a small percentage of Ukrainian institutions (9 universities of the Ministry of Education of the Ukrainian Republic) had the right to teach post-graduate students, and doctoral studies were available only in leading Russian universities.

The perspective of further research is connected with the analysis of the statistical data on the training and professional development of workers in the educational sector on the territory of Ukraine during the Soviet era.

Key words: reports of Pedagogical institutes, professorial and teaching staff, staffing, number of scientific and pedagogical staff.

УДК [373.3.016:78](510)

Ван Юечжи, Чжоу Чженьюй*

МУЗИЧНА ОСВІТА МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У КИТАЇ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Проаналізовано становлення музичної освіти в Китаї (історичний аспект). Розкрито розвиток музичної освіти з початку її викладання в початкових школах Китаю. Окреслено етапи періодизації музичного виховання, а саме розглянуто п'ять етапів розвитку музичної освіти в Китаї. Сформовано основні види діяльності на уроках музики в початковій школі (навчання співів і хору, гра на музичних інструментах, з'являються оркестри, симфонічні оркестри, ансамблі). Було з'ясовано, що в Китаї уряд приділяє багато уваги відновленню культурної та художньої спадщини країни, становленню та розвитку музичної освіти, зокрема в початковій школі. Створено нові навчальні програми, навчальні плани та положення для учителів, надруковано підручники та методичні посібники. За новими положеннями, діти забезпечувалися музичними інструментами. Відкрито позашкільні організації з розвитку музичних здібностей не лише молодших школярів, а й усього населення Китаю. Предмет «музика» внесено до головних предметів у початковій школі.

Ключові слова: музичне виховання, початкова школа, естетичне виховання, музика, Китай.

В Україні музична освіта викладається з першого класу початкової школи. На уроки музики відводять лише одну годину на тиждень. В Україні, як і в Китаї, музичне виховання

*© Ван Юечжи, Чжоу Чженьюй